

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสาร เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

- ตอนที่ 1 แนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- ตอนที่ 2 แนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัว
- ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการมีส่วนร่วม
- ตอนที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับตัวแปรที่ศึกษา
- ตอนที่ 5 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ตอนที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตอนที่ 1 แนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

1.1 ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ได้มีผู้ให้คำจำกัดความของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ ดังนี้

Brembeck and Thomson (1973) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ว่าเป็นการศึกษาที่ก่อให้เกิดทักษะและความรู้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นนอกระบบโรงเรียนตามปกติ เป็นการผสมผสานของกิจกรรมต่างๆ ที่ไม่มีมาตรฐานแน่นอน และดูเหมือนว่าไม่สัมพันธ์กันเลย โดยมีจุดมุ่งหมายไปสู่เป้าหมายนานับประการ

ปฐุม นิคมานนท์ (2522) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมที่สังคมจัดขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาโดยเฉพาะ นอกเหนือจากการเรียนตามปกติในโรงเรียน กิจกรรมดังกล่าวอาจจัดขึ้นเป็นกิจกรรมเฉพาะ หรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่นใด ทั้งนี้เพื่อมุ่งสนองความต้องการด้านการเรียนรู้ ตามแต่ละบุคคลจะสนใจ

Kline and Keehn (อ้างถึงใน อุ่นตา นพคุณ, 2523) ให้คำจำกัดความของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ว่าเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อเปิดช่องว่างของประชากรจำนวนมาก ที่ไม่สามารถรับบริการจากระบบการศึกษาในโรงเรียนได้อย่างเต็มที่ โดยเป็นการศึกษาที่ยืดหยุ่นได้ง่าย

อุณา นพคุณ (2523) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึง กิจกรรมหรือโครงการใดๆ ที่สถาบันต่างๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนาและวัตถุประสงค์ที่จะให้การ เรียนรู้แก่ประชากรที่สามารถกำหนดเป้าหมายได้ โดยผู้รับการศึกษามีเจตนาหรือวัตถุประสงค์ที่จะรับการ เรียนรู้ กิจกรรมดังกล่าวจัดให้แก่ประชากรทุกเพศ ทุกวัย ทุกชุมชน และทุกระดับ การศึกษา เพื่อให้บุคคลดังกล่าว มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติค่านิยมที่ดี กิจกรรมการศึกษานอก ระบบโรงเรียนจะต้องจัดขึ้นในระยะเวลาอันสั้น หลักสูตรยืดหยุ่น ประหยัด และตอบสนองความ สนใจของผู้เรียน และปัญหาของชุมชน

โกวิท วรพิพัฒน์ (อ้างถึงใน ศุภร ศรีแสน, 2530) ให้ทัศนะว่า การศึกษานอกระบบ โรงเรียน หมายถึง ประสบการณ์และกิจกรรมที่จัดนอกระบบการศึกษาในโรงเรียนภาคปกติ เพื่อ ส่งเสริมความรู้ความสามารถ ทั้งในด้านความรู้ทั่วไปและวิชาชีพ ให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีสัมมาอาชีพและทำหน้าที่พลเมืองให้ดีขึ้น

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2530) นิยามว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ กิจกรรม การศึกษาที่จัดขึ้นได้ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน โดยไม่มีรูปแบบที่แน่นอน จัดขึ้นตามความ เหมาะสมและความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีชีวิต มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นการศึกษา สำหรับทุกคนที่ต้องการพัฒนาชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น

Coombs (อ้างถึงใน วิไล ตั้งจิตสมคิด, 2531) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบ โรงเรียน ว่า เป็นกิจกรรมการศึกษาทุกประเภทที่จัดขึ้นนอกเหนือจากกิจกรรมการศึกษาในระบบ โรงเรียนตามปกติ กิจกรรมเหล่านี้จัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการด้านการเรียนรู้ตามแต่กลุ่มบุคคล จะสนใจ

อาชัญญา รัตนอุบล (2542) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมทางการศึกษา และมวลประสบการณ์ความรู้ใดๆ ก็ตามที่ตั้งขึ้นโดยบุคคล หน่วยงาน และ สถาบันต่างๆ ในสังคม โดยจัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียนภาคปกติ เพื่อพัฒนา ความรู้ ความสามารถ ทักษะ ทัศนคติ ที่พึงประสงค์ของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ โดยยึดหลักที่ว่า เป็น การตอบสนองความต้องการ ความสนใจและแก้ปัญหาให้แก่กลุ่มเป้าหมายนั้น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (2542) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบ โรงเรียน คือ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการ ศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จ การศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ ของบุคคลแต่ละกลุ่ม

จากความหมายต่างๆของการศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงสรุปได้ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดขึ้นให้กับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการ ช่วยแก้ปัญหา และพัฒนาชีวิตของผู้เรียนให้ดีขึ้น โดยเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นตามความเหมาะสมของผู้เรียน

1.2 กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ลักษณะกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน สามารถพิจารณาได้ ดังนี้
เมื่อพิจารณาจากความสนใจให้เกิดการเรียนรู้ (Axinn, G.H. อ้างถึงใน ปฐม นิคมานนท์, 2528)

ตารางที่ 1 ลักษณะกิจกรรมการศึกษา

มิติด้านผู้สอน มิติด้านผู้เรียน	สนใจกระทำ	ไม่สนใจ
สนใจกระทำ	- การศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education) - การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-formal Education)	- การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)
ไม่สนใจ	- การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)	- การเรียนรู้โดยบังเอิญ (Incidental Learning)

จะเห็นว่าเมื่อพิจารณาจากความสนใจให้เกิดการเรียนรู้ กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากกิจกรรมในโรงเรียนปกติ โดยที่ผู้สอนเข้าร่วมเพราะสนใจจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมเพราะสนใจจะเกิดการเรียนรู้ แต่ถ้าผู้สอนหรือผู้เรียนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเข้าร่วมกิจกรรมอย่างไม่ตั้งใจ จะเป็นลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย

เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน สามารถแบ่งได้ ดังนี้ (เพ็ญศรี ทวีสุวรรณ, 2532)

1. ด้านรูปแบบการจัด การศึกษานอกระบบโรงเรียน ไม่มีรูปแบบแน่นอน รูปแบบการจัดจะแตกต่างกันไป เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามวัตถุประสงค์ของผู้จัด และผู้รับบริการ

2. หลักสูตรและเนื้อหาวิชา หลักสูตรและเนื้อหาวิชาการศึกษาของระบบโรงเรียนยืดหยุ่นได้มาก เนื้อหาสามารถปรับตามสภาพและความสนใจของผู้เรียน จะมีภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างก็ได้ โดยหลักสูตรจะสร้างจากความสนใจ ความต้องการของผู้เรียนที่มุ่งจะนำไปใช้ประโยชน์ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้
3. การเรียนการสอน มีรูปแบบแตกต่างกันไปตามความเหมาะสม ความจำเป็น
4. ระยะเวลา จะขึ้นอยู่กับชนิด ลักษณะของวิชา และความสนใจของผู้เรียนด้วย
5. ผู้เรียน ไม่มีการกำหนดเกณฑ์อายุ การเรียนขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ
6. ผู้สอน อาจเป็นครูหรือบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาที่สอนโดยตรง หรือเป็นผู้มีความรู้ประสบการณ์
7. สถานที่ สถานที่ให้บริการการศึกษาจะขึ้นอยู่กับความเหมาะสม
8. หน่วยงานและสถาบันที่รับผิดชอบ มีทั้งของภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันอุดมศึกษา หรือสถาบันอื่นๆทางสังคม
9. การยืดหยุ่นของการจัด กิจกรรมการศึกษานอกกระบบโรงเรียนมีความยืดหยุ่นมาก เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ
10. การรับรองความสามารถและคุณวุฒิ การประเมินผลของการศึกษาจะประเมินในระยะสั้นๆ คุณวุฒิที่ได้เป็นเพียงการบอกว่าได้เข้าร่วมกิจกรรม อาจไม่ได้กำหนดว่ามีความรู้ความสามารถอยู่ในระดับใด

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมการศึกษานอกกระบบโรงเรียนมีลักษณะยืดหยุ่น ตามความเหมาะสมในด้านต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งความต้องการและความสนใจ รวมถึงวัตถุประสงค์ในการจัด

การศึกษานอกกระบบโรงเรียนที่มีอยู่ในปัจจุบันมีความหลากหลาย ทั้งหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกกระบบโรงเรียน รูปแบบของการศึกษานอกกระบบโรงเรียน และกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกกระบบโรงเรียน ซึ่งการจัดการศึกษานอกกระบบโรงเรียนนั้นนอกจากจะจัดขึ้นโดยหน่วยงานทางด้านการศึกษา เช่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.), ศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง, มหาวิทยาลัยเปิดต่างๆ, ศูนย์ฝึกอาชีพ เป็นต้น ยังได้มีการจัดการศึกษาในลักษณะของการศึกษานอกกระบบโรงเรียนซึ่งจัดโดยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ที่มองเห็นว่าลักษณะการจัดการศึกษานอกกระบบโรงเรียนเป็นทางออกของปัญหาการเรียนในระบบโรงเรียน เนื่องจากมีความยืดหยุ่นกว่า ทั้งในเรื่องของ เวลา สถานที่ และผู้สอน อีกทั้งยังเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับ

ความสามารถและลักษณะเฉพาะบุคคล จึงมีการศึกษาในรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเกิดขึ้น

ตอนที่ 2 แนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

2.1 ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School) หรือ การศึกษาบ้านเรียน มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

อมรวิรัช นาคทรพรพ (2543) ให้ความหมายการจัดการศึกษาโดยครอบครัว หมายถึง กิจกรรมการเรียนการสอนที่ได้ถูกวางแผนขึ้นอย่างตั้งใจ สำหรับเด็กที่เป็นสมาชิกของครอบครัว โดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้านหรือสภาพการณ์แบบครอบครัว ที่มีพ่อแม่ ผู้ปกครองทำหน้าที่ครูหรือผู้ดูแลกิจกรรมเหล่านั้น

ยุทธชัย เฉลิมชัย (2543) ให้ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า เป็นการจัดการศึกษาที่พ่อแม่ หรือผู้ปกครองเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง อาจเป็นการจัดการศึกษาเองทั้งหมด หรือมีข้อตกลงจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัวและโรงเรียน โดยพ่อแม่ ผู้ปกครองอาจเป็นผู้สอนด้วยตนเอง หรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนการสอนขึ้น

เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ (อ้างถึงใน นุชสิริ ไค่นหล่อ, 2545) ให้ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ การจัดการศึกษาที่พ่อแม่จัดการเรียนการสอนให้กับลูกเองที่บ้าน แทนการส่งไปโรงเรียน

และจากกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 ได้ให้ความหมายของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ว่าหมายถึง การศึกษาขั้นพื้นฐานที่บิดามารดา หรือบิดา หรือมารดา หรือผู้ปกครอง เป็นผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานด้วยตนเอง หรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดกระบวนการเรียนรู้

จากความหมายต่างๆเหล่านี้ สามารถสรุปได้ว่า การศึกษาโดยครอบครัว คือ การศึกษาที่พ่อแม่ หรือผู้ปกครองจัดขึ้นให้กับลูก โดยพ่อแม่ ผู้ปกครองเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ หรือให้ผู้อื่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมโดยอยู่ในความดูแลของพ่อแม่ ผู้ปกครอง

2.2 รูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ในปัจจุบันนี้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะมีรูปแบบ 4 ลักษณะ คือ (ยุทธชัย เฉลิมชัย, 2543)

1. รูปแบบดำเนินการเองทั้งหมดโดยครอบครัวเดี่ยว ซึ่งเป็นรูปแบบที่มีการดำเนินการมากที่สุดในประเทศไทย เป็นการดำเนินการที่มีความเป็นปัจเจกสูง ต้องคิดสร้างสรรค์กระบวนการเรียนการสอนไปตามวิถีทางที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของครอบครัว ความคิด ความเชื่อ หรือตามความถนัดความสนใจของลูก

2. รูปแบบดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบเครือข่ายประสานงาน เป็นรูปแบบการดำเนินการที่ครอบครัวดำเนินการดูแลจัดการศึกษาเองเป็นหลัก แต่จะมีการรวมกลุ่มกับครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวจัดการศึกษาร่วมกันในบางส่วน ตามความพร้อม ความสนใจหรือตามข้อจำกัดที่แตกต่างกันของแต่ละครอบครัว การดำเนินการรูปแบบนี้แต่ละครอบครัวมีอิสระในการจัดการศึกษาแต่จะมีปรัชญาการศึกษา จุดมุ่งหมายทางการศึกษา และหลักการพื้นฐาน ที่สอดคล้องกันและยึดเป็นข้อตกลงร่วมกัน

3. รูปแบบดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบศูนย์รวมจัดการในทีเดียว เป็นการจัดการศึกษาที่ดำเนินการในสถานที่แห่งหนึ่ง โดยครอบครัวหลายๆครอบครัวร่วมกันดำเนินการจัดการศึกษา หรือมอบหมายให้ผู้อื่นดำเนินการโดยอยู่ในการกำกับดูแลของครอบครัว ซึ่งการดำเนินการจัดการศึกษาจะไม่มีการดำเนินงานทางธุรกิจ ไม่แสวงหากำไร โดยกลุ่มครอบครัวที่ร่วมกันดำเนินการจะมีความเชื่อ จุดมุ่งหมาย หรือปรัชญาการศึกษาที่ยึดร่วมกัน

4. รูปแบบดำเนินการโดยมีข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียน เป็นรูปแบบที่การจัดการศึกษาดำเนินการโดยโรงเรียนเป็นหลัก พ่อ แม่หรือ ผู้ปกครองเป็นผู้จัดการศึกษาบางส่วน โดยเด็กจะมีสภาพเป็นนักเรียนของโรงเรียน และพ่อ แม่ ผู้ปกครองทำข้อตกลงในการจัดการศึกษากับโรงเรียน ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีความพร้อมในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

2.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ในขั้นตอนตั้งแต่ก่อนที่พ่อแม่จะเริ่มพิจารณาการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ไปจนถึงตัดสินใจเลือกที่จะจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้น แต่ละขั้นมีปัจจัยต่างๆเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนี้

ยุทธชัย เฉลิมชัย (2546) พบว่า มูลเหตุซึ่งนำมาสู่การตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวประกอบด้วย

1. ปัจจัยภายในครอบครัว ได้แก่ การมีทัศนคติ/จุดมุ่งหมายที่ต่างจากการศึกษาในระบบ, บุตรประสบปัญหาในโรงเรียน, บุตรมีความต้องการพิเศษ เป็นต้น
2. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ สภาพการณ์ของสังคม รวมถึงปัญหาของการศึกษาในระบบโรงเรียน และการขยายตัวของการเรียนรู้ เป็นต้น

ทองไพเราะ สดาวรินทร์ (2543) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้แก่

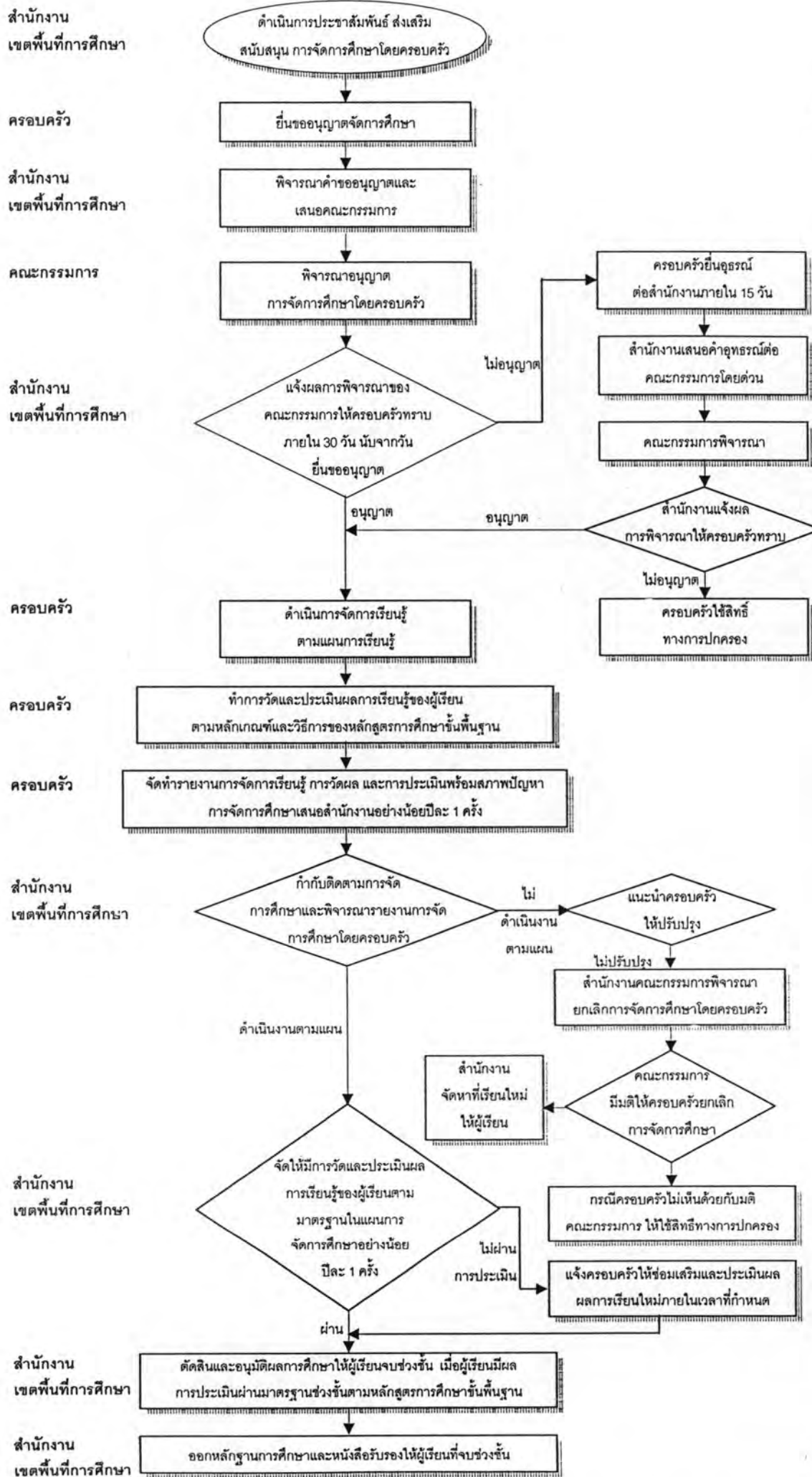
1. ปัจจัยภายในตัวพ่อแม่ ได้แก่ ประสบการณ์สะสม พื้นฐานความคิด ความสนใจของพ่อแม่ และความพร้อมของพ่อแม่
2. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัญหาลูกกับโรงเรียน พระราชบัญญัติการศึกษา และเห็นว่ามีคนอื่นทำ

และปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว มี 3 ปัจจัยหลัก คือ ความพร้อมของครอบครัว ได้แก่ ความพร้อมทางด้านความรู้ของพ่อแม่ เวลา และฐานะของครอบครัว, การได้พบกลุ่มครอบครัวที่จัดการศึกษาซึ่งช่วยเหลือกันได้ และการมีนโยบายสนับสนุนที่ชัดเจนจากภาครัฐ (ยุทธชัย เฉลิมชัย, 2546)

ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นสิ่งที่เริ่มต้นและผลักดันให้พ่อแม่ตัดสินใจเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับลูก สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้นมาจากปัจจัยหลักคือ ปัจจัยภายในครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยจากตัวพ่อแม่ และจากตัวลูก และปัจจัยภายนอกครอบครัว

2.4 บทบาทของพ่อแม่ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เป็นการคืนสิทธิในการจัดการศึกษาให้แก่ครอบครัว กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ออกกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 เพื่อเป็นแนวทางให้กับครอบครัว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งสามารถสรุปแนวปฏิบัติซึ่งเป็นขั้นตอนการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ ดังนี้ (ยุทธชัย เฉลิมชัย, 2549)

ภาพประกอบที่ 1 ขั้นตอนการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากขั้นตอนการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยเฉพาะบทบาทของพ่อ แม่และผู้ปกครอง ที่เป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษา สามารถจำแนกบทบาทของพ่อ แม่และผู้ปกครอง ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ ดังนี้

1. ขั้นเริ่มต้นจัดการศึกษา

บทบาทของพ่อแม่ในขั้นเริ่มต้นจัดการศึกษา คือ การขออนุญาตจัดการศึกษา โดยพ่อ แม่หรือผู้ปกครองต้องทำการยื่นขออนุญาตจัดการศึกษาต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ครอบครัวมีภูมิลำเนา ซึ่งในการขออนุญาตจะต้องประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ คือ

- ข้อมูลพื้นฐานของครอบครัวและหลักฐานประกอบ ได้แก่ ชื่อ-สกุล ของบุคคลในครอบครัว, สำเนาทะเบียนบ้านของครอบครัวและผู้เรียน, ที่ตั้งและแผนผังสถานที่ที่ใช้จัดการศึกษา, สำเนาวุฒิการศึกษาของผู้จัดการศึกษา, ระดับและประเภทของการจัดการศึกษา
- แผนการจัดการศึกษาของครอบครัว เป็นแผนการจัดการศึกษาที่ครอบครัวจัดทำร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยครอบครัวจะต้องทำการร่างแผนการจัดการศึกษามาเสนอต่อคณะกรรมการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อให้พิจารณา ซึ่งแผนการจัดการศึกษาของครอบครัวเป็นการกำหนดหลักการและกรอบแนวทางในการจัดศึกษา โดยเนื้อหาหลักของแผนการจัดการศึกษาประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานของครอบครัวและผู้เรียน, ระดับการศึกษาที่จัด, จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา, กรอบการจัดเนื้อหา/สาระ/ความรู้, กรอบการจัดกระบวนการเรียนรู้/กิจกรรมการเรียนรู้, แนวทางการวัดและประเมินผล

ในขั้นเริ่มต้นจัดการศึกษานี้จะเห็นได้ว่า พ่อ แม่หรือผู้ปกครองที่ต้องการจัดการศึกษาโดยครอบครัว แสดงบทบาทในฐานะผู้วางแผนโปรแกรมการศึกษา (Educational program planner) ซึ่งต้องทำหน้าที่กำหนดแนวคิดในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

2. ขั้นระหว่างจัดการศึกษา

หลังจากการยื่นคำขออนุญาตจัดการศึกษาต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแล้ว ให้พ่อ แม่หรือผู้ปกครองจะทราบผลการพิจารณาภายใน 30 วัน เมื่อได้รับอนุญาตให้ดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ พ่อ แม่หรือผู้ปกครองก็สามารถเริ่มดำเนินการจัดการศึกษาโดย

ครอบครัวยุติ โดยจัดการเรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้ที่เสนอไป และวัดและประเมินผลผู้เรียนตามหลักเกณฑ์และวิธีการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระบวนการจัดการเรียนรู้ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จะเป็นการศึกษานอกระบบผสมผสานกับการศึกษาตามอัธยาศัย โดยกิจกรรมการเรียนการสอนไม่ใช่การที่พ่อ แม่หรือผู้ปกครองทำหน้าที่เป็นครูของลูกเท่านั้น แต่จะเป็นการเรียนรู้ร่วมกันทั้งครอบครัว พ่อ แม่หรือผู้ปกครองจะทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ (ยุทธชัย เฉลิมชัย, 2549) ซึ่งพ่อแม่มีบทบาททั้งในฐานะผู้สอน (Instructor) , ผู้ถ่ายทอดความรู้, ผู้จัดให้เกิดการเรียนรู้โดยให้ผู้อื่นเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ หรือสรุปโดยรวมคือ พ่อแม่ เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (facilitator) ซึ่งในฐานะผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ พ่อ แม่มีหน้าที่ช่วยให้ลูกมีอิสรภาพในด้านความคิด เป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิด ตัดสินใจ มีความรับผิดชอบ และรู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ด้วยกระบวนการต่อไปนี้ (จันทน์กฤษณา ผลวิวัฒน์, 2547)

1. ทำหน้าที่ในการวิเคราะห์ คือ ช่วยให้ผู้เรียนทราบถึงความต้องการในการเรียนรู้ โดยพิจารณาสิ่งต่างๆ เหล่านี้ เช่น ความสามารถของผู้เรียน ความสามารถของผู้สอน เวลาที่ใช้เรียน อุปกรณ์ในการสอน ฯลฯ
2. ทำหน้าที่วางแผน ช่วยผู้เรียนในการวางแผนการเรียน เพื่อให้บรรลุถึงความรู้และทักษะที่ผู้เรียนต้องการ
3. ทำหน้าที่จูงใจ ร่วมมือกับผู้เรียนในการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการพัฒนาประสบการณ์เรียนรู้
4. ทำหน้าที่ให้เกิดกระบวนการ ร่วมมือและช่วยเหลือผู้เรียนในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อบรรลุถึงความรู้และทักษะที่ผู้เรียนต้องการ เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายทางการเรียน
5. ทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูล เป็นผู้ชี้แนะ บริการแหล่งวิชา และจัดสื่อการสอนต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและสามารถทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง
6. ทำหน้าที่ประเมินผล ช่วยผู้เรียนในการประเมินผลว่าบรรลุความรู้และทักษะที่ผู้เรียนต้องการมากน้อยเพียงใด

เมื่อจัดการเรียนรู้แล้ว พ่อ แม่หรือผู้ปกครองจะต้องทำการวัดและประเมินการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งเป็นการประเมินผลตามสภาพจริง โดยเกณฑ์และวิธีการประเมินสามารถปรับใช้มาตรฐานการเรียนรู้ตามความเหมาะสมของผู้เรียนได้ ในขั้นตอนนี้พ่อ แม่หรือผู้ปกครองทำหน้าที่เสมือนเป็นผู้ประเมินโปรแกรมทางการศึกษา (Program evaluator) เพราะนอกจากจะประเมิน

ผู้เรียนแล้ว พ่อ แม่หรือผู้ปกครองยังต้องประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ได้จัดให้ลูก เพื่อนำไปปรับปรุง หรือแก้ไขในการจัดการศึกษาต่อไป

3. ชั้นหลังจากจัดการศึกษา

พ่อ แม่หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดทำรายงานการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลพร้อม สภาพปัญหา เสนอต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เพื่อที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะดำเนินการจัดให้มีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของเด็กต่อไป ในชั้นตอนนี้ จึงเป็นเหมือนการประเมินผลการจัดการศึกษาของพ่อ แม่ เช่นกัน

จะเห็นว่าในขั้นตอนของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พ่อ แม่จะมีบทบาทหน้าที่ที่หลากหลาย พ่อ แม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวต้องมีการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ทั้งตัวลูก, ญาติพี่น้อง รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งถึงแม้พ่อ แม่ที่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวจะมีแนวความคิด ความเชื่อที่มุ่งมั่น แต่เมื่อมีปัจจัยอื่นๆเข้ามาเกี่ยวข้องก็อาจทำให้เกิดปัญหา หรือความไม่ราบรื่นในการจัดการศึกษาให้กับลูกได้ พ่อ แม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว จึงต้องมีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัว ใช้ในการแก้ปัญหา และใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้กับลูก ซึ่งวิธีการหาความรู้เพิ่มเติมของพ่อแม่มีทั้งการหาข้อมูลหรือความรู้จากพ่อแม่ หรือกลุ่มพ่อแม่ ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวอยู่แล้ว , การเข้าร่วมประชุมสัมมนาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และการหาความรู้จากสื่อต่างๆ ได้แก่ หนังสือ, งานวิจัย และอินเทอร์เน็ต (ทองไพเราะ สดาวรินทร์, 2543)

2.5 องค์กรเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากการที่ครอบครัวที่จัดการศึกษาหรือครอบครัวที่สนใจที่จะจัดการศึกษาโดยครอบครัว ต้องการคำแนะนำหรือคำปรึกษาในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการศึกษาโดยครอบครัวทำให้พ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวบางส่วนมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มครอบครัว เพื่อช่วยแก้ปัญหาหรือให้คำปรึกษาในการจัดการศึกษาและเพื่อสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งในระยะแรกเป็นการรวมตัวกันแบบไม่เป็นทางการ แต่ละกลุ่มมีจำนวนไม่มาก และเน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544) ต่อมาจึงได้มีการพัฒนาขึ้นเป็นองค์กรเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยในปี พ.ศ. 2543 ได้มีการจัดตั้ง "ศูนย์

ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (ศปศค.)" ต่อมาในปี พ.ศ. 2546 ได้พัฒนาเป็น "สถาบันบ้านเรียนไทย" และในปี พ.ศ. 2548 เปลี่ยนเป็น "สมาคมบ้านเรียนไทย (สบท.)" โดยมีฐานะเป็นนิติบุคคลซึ่งเป็นตัวแทนทางสิทธิประโยชน์ให้กับครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยสมาคมบ้านเรียนไทยทำหน้าที่เป็นองค์กรเครือข่ายของผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ที่มีการพัฒนาองค์กรให้เข้มแข็งขึ้นเป็นลำดับ สามารถบรรลุภารกิจในการทำให้การศึกษาโดยครอบครัวได้รับการยอมรับเชื่อถือในฐานะนวัตกรรมและทางเลือก ภายใต้จุดมุ่งหมายการศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยสมาคมบ้านเรียนไทยได้มีกิจกรรมที่สำคัญคือ สร้างองค์ความรู้ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยมีการวิจัยสร้างองค์ความรู้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย บริการให้คำปรึกษาและสารสนเทศ และดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย และกฎระเบียบของภาครัฐ สมาคมบ้านเรียนไทยยังได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่หน่วยงานของภาครัฐจัดขึ้น ซึ่งที่ผ่านมาหน่วยงานของรัฐได้มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว อาทิ เช่น การประชุมวิชาการ เรื่อง "การจัดการศึกษาโดยครอบครัว กับการรับจดทะเบียนของโรงเรียน" จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การประชุมปฏิบัติการถอดบทเรียนการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน (Home School) จัดโดยสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ประชุมปฏิบัติการ การดำเนินการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น นอกจากนี้สมาคมบ้านเรียนไทยยังได้มีการจัดกิจกรรมที่เป็นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ เพื่อช่วยแก้ปัญหาให้กับพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว และเพื่อช่วยในการสร้างความเข้าใจที่สอดคล้องกันระหว่างครอบครัวและหน่วยงานภาครัฐต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยสมาคมบ้านเรียนไทยได้จัดกิจกรรมต่างๆให้กับสมาชิกของสมาคม ซึ่งมีทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว และพ่อแม่ที่สนใจการจัดการเรียนรู้ให้กับบุตรหลาน นอกจากนี้กิจกรรมที่ทางสมาคมบ้านเรียนไทยจัดขึ้นยังเปิดโอกาสให้ผู้สนใจทั่วไป และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้เข้าร่วมในกิจกรรมที่ทางสมาคมจัดขึ้น ซึ่งสมาคมบ้านเรียนไทยเป็นองค์กรเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทยอย่างเป็นทางการเพียงแห่งเดียวในขณะนี้ กิจกรรมที่จัดโดยสมาคมบ้านเรียนไทยจึงเป็นกิจกรรมที่มีความสอดคล้องไปตามพัฒนาการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษากิจกรรมที่จัดขึ้นโดยสมาคมบ้านเรียนไทยเท่านั้น โดยไม่รวมถึงกิจกรรมอื่นๆที่หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่นจัดขึ้น

2.6 กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการศึกษาโดยครอบครัว

กิจกรรมที่ให้ความรู้แก่พ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่องค์กรเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ดำเนินการมาเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ร่วมกัน เน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งกิจกรรมหลักๆที่องค์กรเครือข่ายจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นผู้จัดขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543-2549 ได้แก่

2.6.1 การสัมมนา เรื่อง “ก้าวแห่งการเริ่มต้นการจัดการศึกษาโดยครอบครัว”

เป็นกิจกรรมที่องค์กรเครือข่ายจัดการศึกษาโดยครอบครัวในขณะนั้น คือ ศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (ศปศค.) ร่วมกับคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) จัดขึ้น โดยจัดขึ้นต่อเนื่อง 3 ครั้ง ระหว่างเดือน ตุลาคม – ธันวาคม 2543

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ผู้เริ่มต้นจัดการศึกษาโดยครอบครัว และผู้ที่สนใจได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
2. สร้างความเข้าใจที่ดีเกี่ยวกับการศึกษาโดยครอบครัว
3. สร้างองค์ความรู้ที่ทำให้การศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยมีการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

รายละเอียด : ภาคบรรยาย เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาความคิด ความเป็นมาของการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎ นโยบาย และระเบียบของรัฐ

ภาคการเรียนรู้จากกันและกัน เป็นการแนะนำทำความรู้จักกันของผู้ร่วมสัมมนา เล่าถึงความต้องการ ความสนใจ การตัดสินใจ ปัญหาอุปสรรค แนวทางที่ปฏิบัติอยู่ เป็นต้น

ภาคการเรียนรู้ประสบการณ์การศึกษาโดยครอบครัวที่ได้จัดการศึกษามาได้ระยะเวลาหนึ่งแล้ว

ภาคกิจกรรม เป็นการจัดกิจกรรมเสริมให้กับเด็กๆที่พ่อแม่พามาสัมมนา

2.6.2 การประชุมปฏิบัติการ “เวทีบ้านเรียน 4 ภูมิภาค”

จัดโดยสถาบันบ้านเรียนไทย (สบท.) ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) และสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ มีการประชุม 4 ครั้ง ระหว่างเดือน เมษายน – สิงหาคม 2546 ได้แก่

- ภาคกลาง ณ โรงเรียนราชวินิต(ประถม) กรุงเทพฯ
- ภาคเหนือ ณ โรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่

- ภาคอีสาน ณ โรงเรียนอนุบาลขอนแก่น
- ภาคใต้ ณ โรงเรียนอนุบาลสงขลา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ ทำความเข้าใจ และรวบรวมความคิดเห็น ที่มีต่อ(ร่าง)กฎกระทรวงว่าด้วยการศึกษาโดยครอบครัว
2. ทำการสังเคราะห์แสดงสภาพการณ์ของ ข้อคิดเห็นร่วม ข้อคิดเห็นที่แตกต่าง ข้อคิดเห็นที่ต่อเนื่อง ปัจจัยเกื้อหนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการศึกษาโดยครอบครัว
3. เป็นการสร้างความเคลื่อนไหวทางสังคม เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจต่อแนวทางการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยในแต่ละภูมิภาคให้เข้มแข็งขึ้น

รายละเอียด : ภาคเข้าเป็นการเสวนาเรื่อง “การจัดการศึกษาโดยครอบครัว : แนวนโยบายและการนำไปปฏิบัติ”

ภาคบ่ายเป็นการแบ่งกลุ่มเสวนากลุ่มย่อย เรื่อง “ปัจจัยเกื้อหนุน ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค และแนวทางการพัฒนาการศึกษาโดยครอบครัวในพื้นที่”

2.6.3 การอบรมเชิงปฏิบัติการ “ก้าวแรกสู่บ้านเรียน”

จัดโดยสถาบันบ้านเรียนไทย ร่วมกับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการก้าวแรกสู่บ้านเรียน ต่อเนื่อง 3 ครั้ง ระหว่างเดือน กรกฎาคม-สิงหาคม 2548 ณ ห้องประชุมสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ

วัตถุประสงค์ คือ สร้างความรู้ความเข้าใจให้สามารถพิจารณาได้ถึงปัจจัยความพร้อม และเมื่อตัดสินใจที่จะจัดการศึกษาก็ทราบชัดเจนถึงแนวทางปฏิบัติ สร้างเจตคติและความเข้าใจ

2.6.4 การประชุมเปิดโครงการ “แนวทางการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างศูนย์การเรียนครอบครัว องค์กร เครือข่าย และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา”

จัดโดยสมาคมบ้านเรียนไทย (สคบ.) โดยจัดขึ้นในเดือน เมษายน 2549 เพื่อชี้แจงสร้างความเข้าใจ ระดมความคิดแสวงหาวิธีการดำเนินงานโครงการ

2.6.5 การประชุมเสวนาครอบครัวบ้านเรียน ที่จดทะเบียนกับ สพท. ในเขต กทม. และจังหวัดใกล้เคียง

จัดโดยสมาคมบ้านเรียนไทย (สคบ.) โดยจัดขึ้นในเดือนกันยายน 2549 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการได้พบปะสร้างความสัมพันธ์ การติดตามสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การขอ

ความคิดเห็นต่อข้อกำหนดต่างๆ ในเรื่องการวัดและประเมินผลที่จะใช้บังคับตามร่างคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของสพฐ. รวมทั้งการขอความร่วมมือ ในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องค่าใช้จ่ายรายหัวในการจัดการศึกษาของครอบครัว

ตารางที่ 2 กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

กิจกรรม	ระยะเวลา	ผู้เข้าร่วม	รูปแบบ	วัตถุประสงค์
1. การสัมมนา เรื่อง "ก้าวแห่งการเริ่มต้นการจัดการศึกษาโดยครอบครัว"	ครั้งที่ 1 31 ต.ค 2543 8.30-16.30 ครั้งที่ 2 30 พ.ย. 2543 8.30-16.30 ครั้งที่ 3 23 ธ.ค 2543 8.30-16.30	ครั้งละ 60 คน	- ภาคบรรยาย - ภาคการเรียนรู้จากกันและกัน - ภาคการเรียนรู้ประสบการณ์ - ภาคกิจกรรมลูกหลาน	ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำให้เกิดการสร้างความเข้าใจที่ดี และสร้างองค์ความรู้
2. การประชุมปฏิบัติการ "เวทีบ้านเรียน 4 ภูมิภาค"	วันที่ 23 เม.ย 2546 วันที่ 24 พ.ค 2546 วันที่ 26 ก.ค 2546 วันที่ 30 ส.ค 2546	ครั้งละประมาณ 100 - 120 คน	การเสวนา	1. ทำความเข้าใจ และรวบรวมข้อคิดเห็น ที่มีต่อร่างกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาโดยครอบครัว 2. ทำการสังเคราะห์สภาพการณ์ของการศึกษาโดยครอบครัว 3. เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคม
3. การอบรมเชิงปฏิบัติการ "ก้าวแรกสู่บ้านเรียน"	รุ่นที่ 1 วันที่ 9 ก.ค 2548 รุ่นที่ 2 วันที่ 20 ส.ค 2548 รุ่นที่ 3 วันที่ 27 ส.ค 2548	296 คน	- การบรรยาย - การอภิปราย - การสัมภาษณ์ - การถาม-ตอบ - การชมวิดีโอทัศน์ - การปฏิบัติการจริง	สร้างความรู้ความเข้าใจให้สามารถพิจารณาได้ถึงปัจจัยความพร้อม และเมื่อตัดสินใจที่จะจัดการศึกษาก็ทราบชัดเจนถึงแนวทางปฏิบัติ สร้างเจตคติและความเข้าใจ
4. การประชุมเปิดโครงการ "แนวทางการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างศูนย์การเรียนรู้ครอบครัว องค์กร เครือข่าย และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา"	20 เมษายน 2549	60 คน	การบรรยาย ถามตอบ	ชี้แจงสร้างความเข้าใจ ระดมความคิดแสวงหาวิธีการดำเนินงานโครงการ
5. การประชุมเสวนาครอบครัวบ้านเรียน ที่จดทะเบียนกับ สพท. ในเขต กทม. และจังหวัดใกล้เคียง	16 กันยายน 2549		การบรรยาย การอภิปราย ถาม-ตอบ	การได้พบปะสร้างความสัมพันธ์ การติดตามสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การขอความคิดเห็นต่อข้อกำหนดต่างๆ ในเรื่องการวัดและประเมินผลที่จะใช้บังคับตามร่างคู่มือการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของ สพฐ. รวมทั้งการขอความร่วมมือ ในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องค่าใช้จ่าย หัวใจในการจัดการศึกษาของครอบครัว

จากลักษณะและองค์ประกอบของกิจกรรมต่างๆที่องค์กรเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ดำเนินการมา อาจกล่าวได้ว่า เป็นกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นไปทางด้านการสร้าง ความเข้าใจ และความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจที่สอดคล้องกันระหว่างครอบครัว หน่วยงานภาครัฐ และสังคม เกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นนี้เป็นกิจกรรมสำหรับพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว พ่อแม่ที่สนใจการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ และผู้สนใจทั่วไป

ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ การถ่ายทอดความรู้หรือประสบการณ์โดยพ่อแม่ที่กำลังจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวต่างก็มีประสบการณ์ วิธีการแก้ปัญหา และข้อคิดเห็นที่แตกต่างกันไป การถ่ายทอดความรู้โดยพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวจึงเสมือนเป็นการช่วยสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และนำไปสู่การสร้างการจัดการเรียนรู้ที่เป็นทฤษฎีใหม่ให้กับสังคมได้

ในต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา มีการสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวทั้งในระดับประเทศ ระดับมลรัฐ และระดับท้องถิ่น โดยองค์กรเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของสหรัฐอเมริกาในระดับประเทศใช้ชื่อว่า เครือข่ายการจัดการศึกษาครอบครัวแห่งชาติ (National Home Education Network, NHEN) ซึ่งเน้นการให้บริการแก่ครอบครัวทั่วประเทศ และมีบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการบริหารจัดการองค์กรเครือข่าย รวมถึงการให้คำปรึกษาทางด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว นอกจากนี้ NHEN จะทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวซึ่งจัดขึ้นโดยเครือข่ายระดับมลรัฐ ในขณะที่เครือข่ายในระดับท้องถิ่นจะเน้นการรวมกลุ่มครอบครัวเพื่อทำกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกัน เช่น การพบปะพูดคุย, การเข้าค่าย, การปิกนิก เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่กิจกรรมหลักคือ ให้เด็กได้มีสังคม มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในขณะที่การแลกเปลี่ยนความรู้ของพ่อแม่เป็นกิจกรรมที่เป็นผลพลอยได้จากการร่วมกิจกรรมของลูก

กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้แก่พ่อแม่ มีการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อช่วยให้พ่อแม่ได้เรียนรู้วิธีการใหม่ๆ ในการจัดการเรียนการสอนให้กับลูก กิจกรรมที่จัดขึ้นมีเนื้อหาที่แตกต่างกันได้แก่ การอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับพัฒนาการด้านต่างๆของเด็ก, การจัดกระบวนการเรียนรู้ และจัดประสบการณ์ชีวิต, แนวทางปฏิบัติตามกฎระเบียบ และเทคนิคต่างๆที่ใช้ในการจัด

การศึกษาโดยครอบครัว ระยะเวลาของกิจกรรมที่จัดขึ้นอาจจะนานถึง 3-4 วัน หรือเป็นเพียงการสัมมนาสั้นๆที่จัดโดยเครือข่ายระดับท้องถิ่น ผู้ที่ทำหน้าที่วิทยากรหรือผู้ถ่ายทอดความรู้ คือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน หรือพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวที่เป็นที่รู้จักกันในระดับประเทศ

จากข้อมูลกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ได้จัดขึ้นโดยองค์กรเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของประเทศไทย และสหรัฐอเมริกาสามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของประเทศไทยและสหรัฐอเมริกา

	ประเทศไทย	สหรัฐอเมริกา
รูปแบบการจัด	การประชุม/อบรมเชิงปฏิบัติการ, การสัมมนา	การอบรม, การสัมมนา โดยเน้นการประชุมเชิงปฏิบัติการ และการออกบ้านจำหน่ายหนังสือ
หลักสูตรและเนื้อหาวิชา	เน้นความเข้าใจพื้นฐานของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว, กฎ ระเบียบ และสิทธิประโยชน์ตามกฎหมาย	มีเนื้อหาที่หลากหลาย โดยแยกเนื้อหาตามระยะเวลาที่จัดการศึกษา, ตามระดับการศึกษาที่จัด และตามความสนใจ
การเรียนการสอน	เน้นการบรรยาย การอภิปราย โดยมี การปฏิบัติบางส่วน	การบรรยาย การแสดงความ คิดเห็น โดยเน้นการฝึกปฏิบัติ
ระยะเวลา	ครึ่งวัน - 1 วัน	ครึ่งวัน - 4 วัน
ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	เจ้าหน้าที่ภาครัฐ, พ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว และผู้สนใจทั่วไป	บางกิจกรรมจัดขึ้นเฉพาะพ่อแม่ที่เป็นสมาชิกเครือข่ายเท่านั้น
ผู้ถ่ายทอดความรู้หรือวิทยากร	ผู้ทรงคุณวุฒิ และพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว	ผู้ทรงคุณวุฒิ และพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว

ตารางที่ 3 (ต่อ)

	ประเทศไทย	สหรัฐอเมริกา
สถานที่	จัดขึ้นตามภาคต่างๆ แต่ส่วนใหญ่จัดขึ้นที่กรุงเทพฯ	จัดในพื้นที่แต่ละมลรัฐ
หน่วยงานที่จัด	องค์กรเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ	องค์กรเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในระดับประเทศและระดับมลรัฐ
การรับรองคุณวุฒิ	ไม่มี	ไม่มี

โดยรวมแล้วองค์กรเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศไทยมีการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่คล้ายคลึงกัน มีเพียงบางส่วนที่แตกต่างกัน ได้แก่ ระยะเวลาของกิจกรรมที่นานกว่า, เนื้อหาของกิจกรรมที่จัดจะมีความหลากหลายกว่า ในขณะที่เนื้อหาของกิจกรรมที่ประเทศไทยจัดจะเน้นความรู้พื้นฐานของการศึกษาโดยครอบครัว และกฎระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องร่วมกันระหว่างพ่อแม่ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และสังคม แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่เป็นการให้ความรู้แก่พ่อแม่โดยเฉพาะ ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสหรัฐอเมริกามีการดำเนินการมานานกว่าประเทศไทย ทำให้มีพัฒนาการและการขยายตัวมากกว่า จึงมีองค์ความรู้ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่นำมาจัดกิจกรรมให้กับพ่อแม่หลากหลายกว่าในประเทศไทย

เพื่อเป็นการช่วยแก้ปัญหา หรือให้คำแนะนำในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว และเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จึงควรส่งเสริมให้พ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อให้กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่จัดขึ้นบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการมีส่วนร่วม

3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

Cohen and Uphoff (อ้างถึงใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2540) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมจะต้องประกอบด้วยการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของประชาชน 4 ประการ ได้แก่

มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจว่าจะทำอะไร และทำด้วยวิธีอย่างไร มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ ตัดสินใจในการให้ทรัพยากรสนับสนุนโครงการและการร่วมมือกับองค์กรหรือกลุ่มกิจกรรมเป็นการเฉพาะ มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์อันเกิดจากโครงการพัฒนา และมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

ยิววัฒน์ วุฒิเมธี (2534) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึงกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชน และการที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแล้ว จำเป็นที่จะต้องยอมรับปรัชญาที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างก็ปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุขถ้าได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตัวเพื่อกิจกรรมของกลุ่ม ขณะเดียวกันต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะที่ถูกต้อง

อคิน รพีพัฒน์ (2537) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ทำทุกอย่าง ซึ่งไม่ใช่การกำหนดจากภายนอกแล้วให้ประชาชนเข้าร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่ทุกอย่างจะต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะคิดขึ้นมา

แก้ว นิมะเริง (2540) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า คือ การให้ประชาชนได้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา และกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน เช่นการมีส่วนร่วมในการคิดเสนอแนะ แก้ไขปัญหาการดำเนินงานตามกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการวางแผน หรือการเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการต่างๆของชุมชน

เยาวลักษณ์ มากดี (อ้างถึงใน นุรุต พึ่งสุข, 2546) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ประชาชนมีการร่วมมือร่วมใจในการพัฒนา ความต้องการ การวางแผนและการตัดสินใจในการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาคือต้นประสบบอยู่ และร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมนั้นให้บรรลุผลเพื่อประโยชน์ของชุมชน นอกจากนี้การมีส่วนร่วมยังจะช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบ และความเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับประชาชน ทำให้การดำเนินโครงการต่างๆที่กำหนดไว้ประสบความสำเร็จได้

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ในความหมายกว้างๆ หมายถึง การมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจ การให้ประชาชนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการดำเนินงานของโครงการ ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ 2) ในความหมายเฉพาะเจาะจง หมายถึง การที่จะให้ประชาชนมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมแก้ปัญหาของเขาให้เขาเป็นผู้มีความคิดริเริ่ม มุ่งใช้ความหมายและ

ความเป็นตัวของตัวเองเข้าดำเนินการและควบคุมทรัพยากรและระเบียบให้สถาบันต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้

จากความหมายของการมีส่วนร่วมดังกล่าว สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมคือ การที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนในการดำเนินการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ชุมชน หรือสังคม เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาให้บุคคล ชุมชน หรือสังคมดีขึ้น ทั้งนี้การมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้น ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทุกขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้กิจกรรมบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ และเกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

3.2 ลักษณะการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วม คือ ลักษณะของความเกี่ยวข้องข้องการดำเนินการ ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล

เกรียงศักดิ์ ปัทมเรขา (2531) กล่าวว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมนั้น มี 3 ลักษณะ คือ

1. การช่วยเหลือในการจัดหาทรัพยากรต่าง
2. การเข้าไปมีส่วนในการบริหารงานและประสานงานในโครงการนั้นๆ
3. การเข้าไปมีส่วนในการรับผลประโยชน์ต่างๆ

ปธาน สุวรรณมงคล (อ้างถึงใน ศุภฤกษ์ วิจารณ์ธรรม, 2532) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 4 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (อ้างถึงใน เกียรติศักดิ์ เจริญคงธรรม, 2546) กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน

2. ร่วมคิดหา สร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชน หรือ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางนโยบายหรือแผนงานหรือแผนโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อขจัด และแก้ปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมการตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล
6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้ โดยเอกชน และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

อดิน รพีพัฒน์ (2537) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ดังนี้

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติตามแผน
4. การประเมินผลกิจกรรม

सानิตย์ บุญชู (อ้างถึงใน อมรพรรณ สันตวิริยะพันธุ์, 2547) กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา เป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆเกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้นได้ บุคคลในชุมชนจึงต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาและวิเคราะห์ปัญหา เพื่อนำไปสู่การหาแนวทางแก้ไข
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรม เป็นขั้นตอนที่ให้บุคคลได้มีส่วนร่วมในการวางแผน การแสวงหาแหล่งทรัพยากรและความช่วยเหลือ รวมทั้งกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน การปฏิบัติงานด้วยตนเอง จะทำให้บุคคลได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด ได้เห็นประโยชน์และสามารถดำเนินกิจกรรมนั้นด้วยตนเองต่อไปได้

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล จะทำให้บุคคลได้ตระหนักว่ากิจกรรมที่ได้มีส่วนร่วมนั้นดีหรือไม่ดีอย่างไร ทำให้บุคคลได้เรียนรู้และเห็นประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และส่งผลถึงการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปให้ประสบความสำเร็จ

จากการศึกษาแนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ร่วมกับการพิจารณาลักษณะของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พบว่า กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนจัดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย และช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายให้ดีขึ้น ซึ่งกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อช่วยแก้ปัญหาหรือเพื่อช่วยสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยในการจัดกิจกรรมจะต้องมีการวางแผนกิจกรรม การประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง การดำเนินงานต่างๆเกี่ยวกับกิจกรรม และบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว สามารถมีบทบาททั้งในฐานะผู้จัดกิจกรรม ผู้ร่วมรับฟังความรู้ และวิทยากรผู้ให้ความรู้ นอกจากนี้เมื่อจัดกิจกรรมแล้วจะต้องมีการประเมินผลของกิจกรรมเพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป และจากลักษณะของการมีส่วนร่วมที่กล่าวมา มีแนวคิดของลักษณะการมีส่วนร่วมที่คล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันบ้างในบางส่วน ผู้วิจัยจึงสรุปลักษณะของการมีส่วนร่วมซึ่งเหมาะสมกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้ 4 ด้าน คือ การมีส่วนร่วมด้านนการสำรวจและเสนอแนะปัญหา การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล

3.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม

ได้มีผู้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมไว้หลากหลาย ดังรายละเอียดดังนี้
ชูเกียรติ ภัยลี (2536) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วม 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพ
2. ปัจจัยทางด้านสังคม และเศรษฐกิจ ได้แก่ สถานภาพทางด้านสังคม ความเชื่อ รายได้ อาชีพ พื้นที่ทำกิน
3. ปัจจัยทางด้านการติดต่อสื่อสาร ได้แก่ การติดต่อสื่อสาร ทั้งการสื่อสารมวลชนและสื่อบุคคล

Hay (อ้างถึงใน ปวีร์วรรณ แสงพิทักษ์, 2545) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมทางสังคมของบุคคลนั้นมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ

1. สถานภาพทางสังคม
2. สถานภาพทางเศรษฐกิจ
3. สถานภาพทางอาชีพ
4. ที่อยู่อาศัย

Bertrand (อ้างถึงใน วัชรภรณ์ เขียมสะอาด, 2538) กล่าวถึงปัจจัยทางวัฒนธรรมของประชาชนที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ได้แก่

1. อายุ
2. เพศ
3. สถานภาพทางสังคม
4. อาชีพ
5. การศึกษา
6. ถิ่นที่อยู่อาศัย
7. ระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่น
8. ปัจจัยอื่นๆ เช่น จำนวนสมาชิกในครอบครัว และลักษณะครอบครัว ค่านิยมทัศนคติ

Cohen and Uphoff (1977) ได้สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1. อายุ และเพศ
2. สถานภาพในครอบครัว
3. ระดับการศึกษา
4. สถานภาพทางสังคม
5. อาชีพ
6. รายได้ และทรัพย์สิน
7. ระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ
8. สถานภาพการทำงาน

ตอนที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับตัวแปรที่ศึกษา

4.1 ตัวแปรต้นที่ศึกษา

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม พบว่า ในแนวคิดต่างๆที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่จะมีปัจจัยส่วนบุคคลเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจึงพิจารณาปัจจัยส่วนบุคคลเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าสนใจมาศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ ซึ่งนอกจากปัจจัยส่วนบุคคลซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของบุคคลแล้ว พ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวยังมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเพิ่มขึ้นมา และจากแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พบว่า เนื่องจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวยังเป็นรูปแบบการศึกษาที่คนทั่วไปในสังคมยังเข้าใจไม่ชัดเจน ดังนั้นผู้วิจัยจึงพิจารณา แรงจูงใจทางสังคม เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และจากแนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ผู้วิจัยจึงพิจารณาความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรม เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งสรุปได้ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงแนวคิด ทฤษฎี ในการเลือกปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

แนวคิด ทฤษฎี	ตัวแปร
แนวคิดการมีส่วนร่วม	ปัจจัยส่วนบุคคล (ปัจจัยพื้นฐาน, ปัจจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว)
แนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัว	แรงจูงใจทางสังคม
แนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียน	ความคิดเห็น/ทัศนคติ ต่อกิจกรรม

จากข้อมูลปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษข้อมูลการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อประกอบการแจกแจงปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว และ

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่นำมาศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้แก่

1. ปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ครอบครัวต่อเดือน สถานภาพทางสังคม เป็นปัจจัยเบื้องต้นในบุคคลทุกคนซึ่งมีผลต่อการกระทำของบุคคลนั้นๆ

วุฒิ กาญจนสุนทร (2536) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรคัดสรรกับการเข้าร่วมในกิจกรรมศูนย์เยาวชนตำบลของสมาชิกศูนย์เยาวชนจังหวัดปราจีนบุรี พบว่า อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยของครอบครัว มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์เยาวชนตำบล โดยผู้ที่มีอายุสูงมีแนวโน้มเข้าร่วมในกิจกรรมสูงกว่าผู้ที่มีอายุต่ำ ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงมีแนวโน้มเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ ผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีแนวโน้มเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพรับจ้าง ผู้มีรายได้เฉลี่ยสูงมีแนวโน้มเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าผู้ที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำ

ผดุงศักดิ์ ขุนเจริญ (2545) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในจังหวัดกระบี่ พบว่า อาชีพหลักมีผลต่อการร่วมตัดสินใจในโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในจังหวัดกระบี่

อาภรณ์ เกียรติขจรพันธุ์ (2547) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลการมีส่วนร่วมของสตรีในงานอาสาสมัครสาธารณสุข พบว่า อายุ และรายได้ มีผลต่อการมีส่วนร่วมในงานอาสาสมัครสาธารณสุข

2. ปัจจัยด้านการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้แก่ จำนวนบุตรที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว อายุบุตร ระยะเวลาที่ดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัว รูปแบบการจัดการศึกษา ความคิด/ความเชื่อ ซึ่งเป็นองค์ประกอบเฉพาะของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว

3. ปัจจัยด้านแรงจูงใจทางสังคม

มาลโลว์ (Maslow) (อ้างถึงในสุนทร สุนันท์ชัย, 2533) ได้กล่าวว่าบุคคลแสดงพฤติกรรมหรือการกระทำต่างๆ เพราะมีแรงจูงใจที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง ซึ่งมนุษย์มีความต้องการพื้นฐาน 5 ชั้นตามลำดับ ดังนี้

1. ความต้องการทางกาย และความอยู่รอด เป็นความต้องการพื้นฐานของร่างกาย เป็นความต้องการขั้นแรกของร่างกาย เช่น ความหิว ความกระหาย เป็นต้น

2. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นความต้องการที่ต้องได้รับการปกป้อง ค้ำครองตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยชรา

3. ความต้องการความรักและเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม เป็นความต้องการยอมรับในสังคม เป็นที่รัก มีความสัมพันธ์กับผู้อื่น ถ้าขาดจะรู้สึกเหงา เศร้าหมอง โดดเดี่ยว รู้สึกว่าชีวิตไม่สมบูรณ์

4. ความต้องการความยกย่องนับถือ เห็นว่าตนมีคุณค่า มีความสามารถ ถ้าขาดจะขาดความมั่นใจในตนเอง เกิดความก้าวร้าว และมองโลกในแง่ร้าย

5. ความต้องการพัฒนาตนเองเต็มศักยภาพ เป็นความต้องการที่จะรู้จักและเข้าใจสภาพที่แท้จริงของตนเอง เป็นความต้องการขั้นสูงสุด ได้แก่ รู้จักอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม จุดเด่นในทางที่ดี และจุดด้อยของตนเอง เพื่อให้ตนเองกล้าตัดสินใจเลือกการดำเนินชีวิตของตนเอง

แรงจูงใจทางสังคม หมายถึง แรงจูงใจที่เกิดจากการเรียนรู้ เป็นผลมาจากประสบการณ์ และการเรียนรู้จากสังคม เป้าหมายของแรงจูงใจนี้มีความสัมพันธ์กับการแสดงปฏิกิริยาของบุคคลอื่นที่มีต่อเรา (อรรถย ชื่นมนุษย์ และคณะ อ้างถึงใน อรุณี หรดาล และปฐม นิคมานนท์, 2533) แรงจูงใจทางสังคม ได้แก่

1. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หมายถึง ความปรารถนาของบุคคลที่จะกระทำการต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ลักษณะของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงจะเป็นผู้มีความบากบั่น มีแผนในการทำงาน ตั้งระดับความคาดหวังไว้สูง

2. แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ เป็นแรงจูงใจที่ทำให้คนแสดงพฤติกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับของบุคคลอื่น เป็นที่รักใคร่ชอบพอกับเพื่อนฝูง ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์สูงจะเป็นคนที่เห็นอกเห็นใจคนอื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีใจกว้างขวาง โอบอ้อมอารี มักจะมีพฤติกรรมคล้อยตาม เพื่อให้ได้มาซึ่งความพอใจจากฝ่ายตรงข้าม

3. แรงจูงใจต่อความนับถือตนเอง เป็นแรงจูงใจที่บุคคลปรารถนาให้เป็นที่ยอมรับของสังคม มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป ต้องการได้รับการยกย่องจากสังคมอันจะนำไปสู่ความรู้สึกนับถือตนเองในที่สุด

4. ความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่จัด ได้แก่ การได้รับข้อมูลข่าวสาร ลักษณะกิจกรรม

บอยเออส์ (Boyle) (อ้างถึงใน ชุ่นตา นพคุณ, 2546) ได้กล่าวถึงการใช้ประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์โปรแกรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า การประชาสัมพันธ์ที่ดีจะต้องมีการวางแผนที่ดีเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการประชาสัมพันธ์ เป้าหมายการประชาสัมพันธ์ ลักษณะของ

สื่อที่จะใช้ ซึ่งการประชาสัมพันธ์ที่ดีควรใช้วิธีการและเทคนิคที่หลากหลายเพื่อให้ข้อมูลถึงเป้าหมายให้ได้มากที่สุด

Knowles (อ้างถึงใน สุนทร สุนันท์ชัย, 2533) ได้เสนอแนะกระบวนการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนผู้ใหญ่ ตามทฤษฎี Andragogy 7 ขั้น คือ

1. การสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ ซึ่งบรรยากาศในการเรียนรู้ มี 2 ประเภท คือ
  - 1.1 บรรยากาศทางกายภาพ หมายถึง วัตถุ สถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งควรมีลักษณะเอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน
  - 1.2 บรรยากาศทางจิตวิทยา หมายถึง สิ่งแวดล้อมด้านจิตใจ ความรู้สึกของบุคคลที่แวดล้อมอยู่ ทั้งผู้สอนและผู้เรียน
2. การจัดโครงสร้างเพื่อการวางแผนร่วมกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้เมื่อกลุ่มมีขนาดเล็ก จะสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวางแผนร่วมกันได้ ผู้สอนจะทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการวางแผน
3. การวิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้ เพื่อให้ได้สิ่งที่ผู้เรียนต้องการ
4. การวางแผนทาง จุดประสงค์ในการเรียนรู้ ควรจะวางให้ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ เจตคติ และทักษะ
5. การออกแบบการเรียนรู้ การวางแผนการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจ ทักษะและเจตคติตามที่ได้ตั้งจุดประสงค์ไว้
6. การดำเนินการให้เกิดประสบการณ์เรียนรู้ ซึ่งอาจจะทำโดยการถ่ายทอดความรู้ การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม การอภิปราย การจำลองสถานการณ์ เป็นต้น โดยจัดให้เหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้
7. การประเมินผล และการวิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้ใหม่ โดยอาจใช้วิธีต่างๆ เช่น การทดสอบ กรอบแบบสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต

อุ้นตา นพคุณ (2527) ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมของการเรียนการสอน ดังนี้

1. จัดแสงสว่าง และการถ่ายเทของอากาศอย่างเพียงพอ
2. จัดสถานที่ให้สะอาดและมีระเบียบ
3. จัดสถานที่เพื่อสามารถใช้เทคนิคการสอนต่างๆได้
4. จัดสถานที่ให้พอดีกับผู้เรียน ไม่แคบและไม่โล่งจนเกินไป

Seager (อ้างถึงใน ญัฎฐลัทธิ ศรีมีชัย, 2547) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานที่ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนว่า

1. ต้องมีขนาดกว้างพอเหมาะ
2. ตั้งอยู่ใกล้ชุมชน สามารถติดต่อกับหน่วยงานอื่นได้สะดวก
3. ตั้งอยู่ในที่ปลอดภัย สวยงาม และสามารถใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด
4. การวางผังให้สามารถดัดแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคตได้

5. ส่วนที่มีอิทธิกติกและเจียบสงบ ควรแยกจากกัน
6. ตั้งอยู่ในที่ที่ก่อให้เกิดปัญหาจราจรน้อยที่สุด
7. การจราจรควรแยกทางรถยนต์ รถจักรยานยนต์และทางเท้าออกจากกัน
8. การระบายอากาศและแสงสว่างควรเป็นไปตามธรรมชาติ

รัตน พุ่มไพศาล (2528) กล่าวถึงการรักษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพในการจัดโปรแกรมการศึกษาในระบบโรงเรียน ว่า ควรจัดบรรยากาศของสถานที่ให้โปร่งสบาย มีแสงสว่างพอเหมาะ การจัดโต๊ะและเก้าอี้ในห้องควรมีการเคลื่อนที่ได้สะดวกเพื่อช่วยให้ทำกิจกรรมได้หลายๆแบบในเวลาต่างกัน

สมประสงค์ วิทย์เกียรติ (2533) กล่าวว่า ผู้สอนที่ดีควรมีลักษณะ ดังนี้

1. สร้างความรู้จักคุ้นเคยกับผู้เรียนได้เป็นอย่างดี
2. เข้าใจในความแตกต่างของผู้เรียน
3. จัดการเรียนการสอนที่เป็นประโยชน์และน่าสนใจ
4. เป็นคนมองโลกในแง่ดี
5. ยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นคน
6. ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของผู้เรียน
7. นำทรัพยากรชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอน

อุ้นตา นพคุณ (2546) กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะสอนผู้ใหญ่ว่าควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. มโนภาพและการเห็นคุณค่าแห่งตนเองของผู้สอน ผู้สอนควรมีมโนภาพแห่งตนเองในทางบวกและเห็นคุณค่าของตนเอง

2. มนุษย์สัมพันธ์ในการเรียนการสอน ผู้สอนจะต้องให้เกียรติผู้เรียน รวมทั้งยอมรับรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันในผู้เรียนแต่ละคน ไม่ตัดสินหรือประเมินผลพฤติกรรมของผู้เรียนมากเกินไปจากประสบการณ์ของตนเองในอดีต

3. ความสมดุลระหว่างเนื้อหาวิชาและหน้าที่ด้านการสอน ผู้สอนควรจะมีความสมดุลในเรื่องความรู้ ค่านิยม ทักษะ และกลยุทธ์เกี่ยวกับเนื้อหาวิชา และหน้าที่ของตนในฐานะผู้ที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ ผู้สอนควรจะมีความถนัดในการใช้ทั้งกระบวนการควบคุมชี้แนะ การอำนวยความสะดวก และการร่วมมือ

Brundage and Mackeracher (อ้างถึงใน อาชัญญา รัตนอุบล, 2544) ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ ดังนี้

1. การวางแผนการเรียนการสอนควรพิจารณาและทำการรวบรวมทรัพยากรแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่คิดว่าจำเป็นและจะต้องใช้ในกิจกรรมต่างๆ
2. กิจกรรมที่จะจัดขึ้นควรจะต้องแสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า และสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนได้
3. กิจกรรมควรจะต้องประกอบด้วยกลวิธีและเทคนิคหลายๆแบบ
4. กิจกรรมควรสอดแทรกการประเมินและการให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างสม่ำเสมอ
5. กิจกรรมที่จะจัดขึ้นควรเป็นไปในลักษณะที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ในเรื่องการวิเคราะห์ ถ่ายโอน แปรเปลี่ยน และบูรณาการความรู้
6. กิจกรรมที่จะจัดขึ้น จะต้องเป็นกิจกรรมที่เกิดจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนด้วยดัชนีร่วม
7. กิจกรรมควรจะเป็นไปในลักษณะที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทดลองพฤติกรรมใหม่ๆ
8. กิจกรรมที่จะจัดขึ้นควรพิจารณาถึงเรื่องการสร้างบรรยากาศเพื่อการเรียนรู้ การทบทวน และการทำความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการของบุคคล กลุ่ม และการวางแผนการเรียนการสอนต่อไปในอนาคต

4.2 ตัวแปรตามที่ศึกษา

จากความหมายของลักษณะของการมีส่วนร่วม จึงสามารถสรุปลักษณะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมด้านการสำรวจและเสนอแนะปัญหา หมายถึง การให้ข้อมูลถึงปัญหาที่พบในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว หรือการแสดงความคิดเห็นที่เป็นการแก้ปัญหาหรือเป็น

ความรู้ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อเป็นข้อมูลนำไปสู่การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

2. การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน หมายถึง มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ มีส่วนในการเตรียมการและเสนอแนวทางการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

3. การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติ หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งมี 3 ลักษณะ คือ มีส่วนร่วมในฐานะผู้ดำเนินกิจกรรม มีส่วนร่วมในฐานะผู้เข้ารับความรู้ และมีส่วนร่วมฐานะวิทยากรหรือผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้

4. การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล หมายถึง การมีส่วนร่วมในการสรุป รายงานและติดตามผลการดำเนินกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และเสนอแนะแนวทางการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ผู้วิจัยพบว่า ยังไม่มีงานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวโดยตรง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษารวบรวมผลงานวิจัยภายในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องหรือใกล้เคียงกับงานวิจัยนี้ โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และงานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

งานวิจัยภายในประเทศ

ทองไพเราะ สถาวรินทุ (2543) ศึกษาการตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของพ่อแม่ผู้ปกครอง พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจยอมรับแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในประกอบด้วย ปัจจัยหลัก ได้แก่ ประสบการณ์สะสม และพื้นฐานความคิดของพ่อแม่ ปัจจัยเสริม ได้แก่ ความสนใจ และความพร้อมของพ่อแม่ ส่วนปัจจัยภายนอก ประกอบด้วยปัจจัยหลัก ได้แก่

ปัญหาลูกกับโรงเรียน และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ส่วนปัจจัยเสริม ได้แก่ การเห็นว่ามีคนอื่นทำ

นริศรา วงษ์ขำ (2544) ทำการศึกษาการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครอบครัว พบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยครอบครัวเป็นการให้เด็กได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ส่วนพ่อแม่และบุคคลในครอบครัวมีบทบาทในการพูดคุย เรียนรู้ร่วมกับเด็ก จัดเตรียมทรัพยากรที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ โดยมีจุดมุ่งหมายในการจัดการเรียนการสอน 3 ประการ คือ ประการแรก ผู้เรียนมีความสุข ใฝ่รู้ ความคิดสร้างสรรค์ดี และคุณธรรม ประการที่สอง ผู้เรียนค้นพบตัวเองและนำความรู้ความสามารถ ศักยภาพที่มีออกมาใช้ได้ ประการที่สาม ผู้เรียนช่วยเหลือตนเองและสังคมได้

สุนันทา ธนฤกษ์ชัย (2544) ได้ทำศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว สำหรับเด็กปฐมวัยไทย โดยทำการศึกษาครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวจำนวน 56 ครอบครัว พบว่า ครอบครัวที่จัดการศึกษาในระดับปฐมวัยทุกครอบครัวมีสภาพเป็นครอบครัวเดี่ยว โดยพ่อและแม่มีวุฒิการศึกษาอย่างน้อยระดับปริญญาตรี และมีความเชื่อว่าสถาบันครอบครัว คือ สถาบันที่พัฒนาเด็กได้ดีที่สุด โดยแต่ละครอบครัวพัฒนาหลักสูตรและเนื้อหาสาระยืดหยุ่นตามความต้องการและความสนใจของลูก มีวิธีการสอนโดยให้ลูกเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและทดลองปฏิบัติ โดยพ่อแม่เป็นผู้อำนวยความสะดวก

นุชสิริ ไค้นหล่อ (2545) ทำการพัฒนาตัวบ่งชี้มาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พบว่า ตัวบ่งชี้มาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ประกอบด้วย ตัวบ่งชี้ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ ตัวบ่งชี้ด้านกระบวนการบริหารจัดการ ตัวบ่งชี้ด้านพัฒนาการของผู้เรียน และตัวบ่งชี้ด้านปัจจัยที่สนับสนุนในการจัดการศึกษา โดยผู้ประเมินจะต้องมีความเข้าใจในบริบทของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และวิธีการประเมินควรใช้วิธีการหลากหลายตามปรัชญา ความเชื่อของแต่ละครอบครัว

รัชนิวรรณ พงศ์พิสิฐสันต์ (2545) ทำศึกษารูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อการศึกษาโดยครอบครัว พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย มีลักษณะดังนี้ ด้านจุดมุ่งหมาย เน้นให้ผู้เรียนมีอิสระและมีความสุขในการเรียนรู้ จากการบูรณาการวิชาและบูรณาการชีวิต ด้านการกำหนดเนื้อหาวิชาที่ใช้ ผู้สอนเป็นผู้พัฒนาขึ้นเองจากประสบการณ์ที่มีกับผู้เรียน ด้านการดำเนินการจัดการเรียนการสอน เป็นไปตามความพร้อมและความสมัครใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้านการจัดหาสื่อและทรัพยากรทางการศึกษา ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่สามารถใช้เป็นสื่อการศึกษาได้ทั้งสิ้น ด้านการวัดประเมินผล สามารถประเมิน

ได้โดยทั้งผู้สอน และหน่วยงานทางการศึกษา ด้านการเทียบโอนผลและระดับการศึกษาสามารถทำได้หลายวิธี

กุลวิภา ซีทรัพย์ (2546) ได้ทำการศึกษาอนาคตภาพการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในทศวรรษหน้า พบว่า ในด้านรูปแบบที่สถานศึกษาทำข้อตกลงร่วมกับครอบครัว รูปแบบความร่วมมือกันจัดการศึกษา และรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ด้านสถานภาพ ได้แก่ รัฐควรเปิดกว้างในเรื่องการจดทะเบียน โดยจัดตั้งหน่วยงานกลางเพื่อทำหน้าที่ดูแลในเรื่องการจดทะเบียน ด้านคุณสมบัติของผู้จัดการศึกษา ได้แก่ มีความพร้อมด้านเวลา ด้านเศรษฐกิจ มีวุฒิการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

จันทน์กฤษณา ผลวิวัฒน์ (2547) ศึกษาแนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย พบว่า แนวคิดที่เป็นปัจจัยหลักเป็นที่มาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ แนวคิดและความเชื่อที่ต่างไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน, ความแตกต่างของบุคคล, เด็กควรอยู่กับพ่อแม่ เป็นต้น รูปแบบการจัดการศึกษาพบว่า ครอบครัวที่ต้องการวุฒิการศึกษาจัดอย่างมีข้อตกลงร่วมกับโรงเรียน ครอบครัวที่จัดแบบครอบครัวเดี่ยวเนื่องจากลูกยังเล็กและมีความสนใจที่ต่างต่างกัน ครอบครัวที่ใช้หลักสูตรจากต่างประเทศเคยมีประสบการณ์ในต่างประเทศ ครอบครัวที่จัดแบบกลุ่มต้องการสังคมเพื่อช่วยพัฒนา ครอบครัวที่จัดแบบรวมศูนย์จัดให้เด็กหลายคนและพ่อแม่ทำงานนอกบ้าน ด้านการบริหารจัดการ พบว่า เป็นการวางพื้นฐานการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ พ่อแม่ต้องใช้เวลามาก กลุ่มครอบครัวมีน้อย และข้อมูลด้านแหล่งเรียนรู้มีจำกัด

งานวิจัยต่างประเทศ

Peters (1996) ทำการศึกษาความต้องการของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยทำการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามพ่อแม่ 119 คน พบว่า พ่อแม่เลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับลูกเพราะต้องการสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการมีคุณธรรมให้กับลูก และต้องการใช้เวลาในการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้โอกาสเด็กได้ค้นพบและเข้าใจตัวเอง ความต้องการของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวต้องการได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนในการจัดสรรทรัพยากร และอุปการณ์ในการเรียนรู้ รวมถึงการให้ความช่วยเหลือทางด้านการจัดหลักสูตร และกระตุ้นให้นักการศึกษาให้ความช่วยเหลือพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวมากขึ้น

Hetzel (1998) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลทำให้พ่อแม่จัดการศึกษาโดยครอบครัว พบว่า อายุเฉลี่ยของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ 38 ปี ปัจจัยที่ส่งผลให้พ่อแม่จัดการศึกษา

โดยครอบครัว คือ ปัญหาจากโรงเรียน จำนวนนักเรียนที่มากเกินไป และปัจจัยที่ดึงดูดให้พ่อแม่จัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ การเรียนการสอนแบบตัวต่อตัว ที่ให้ผลดีกว่าการเรียนในชั้นเรียน

Disselkoe (2002) ทำการศึกษาพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวในบทบาทผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ พบว่า พ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว เริ่มต้นบทบาทผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ตั้งแต่ชั้นเริ่มต้นตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว และต่อเนืองไปจนถึงชั้นจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยกระบวนการเหล่านี้จะเกิดขึ้นโดยผ่านการเรียนรู้โดยการชี้นำตนเอง (self-directed learning)

Lee-Bishop (2002) ทำการวิเคราะห์การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในมลรัฐแคนซัสที่สัมพันธ์กับนโยบายของรัฐ พบว่า นโยบายของมลรัฐแคนซัสมีเนื้อหาที่ระบุเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวน้อยมาก ในแต่ละเขตพื้นที่ไม่มีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยความคิดเห็นของศึกษานิเทศก์ในแต่ละพื้นที่เขตส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการศึกษาไม่มีส่วนในการรับผิดชอบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

Essenburg (2004) ทำการศึกษาความแตกต่างทางบุคลิกภาพระหว่างพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว และพ่อแม่ที่ไม่ได้จัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยทำการศึกษาพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวจำนวน 30 คน และที่ไม่ได้จัดการศึกษาโดยครอบครัว 31 คน พบว่าพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว และพ่อแม่ที่ไม่ได้จัดการศึกษาโดยครอบครัวมีบุคลิกภาพที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

งานวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยและการมีส่วนร่วม

งานวิจัยในประเทศ

อินทิรา มณีคุณ (2540) ทำการศึกษาการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านจุฬารัตน์พัฒนา จังหวัดนราธิวาส พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของโครงการ ได้แก่ ระดับการศึกษา แรงจูงใจในการเข้าร่วมโครงการ การรับข่าวสารข้อมูล ความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมการพัฒนา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน

ปาน กิมปี (2540) ศึกษาความเป็นไปได้และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน พบว่า ปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การให้ความสำคัญและความต่อเนื่องของรัฐต่อนโยบายการพัฒนาแบบพึ่งตนเองของชุมชน และการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก ปัจจัยภายในของชุมชน ได้แก่ ความตระหนักถึงปัญหาของชุมชน การมีผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในการสร้างกระบวนการ

เรียนรู้ของกลุ่ม การจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบและวิธีที่เหมาะสมกับการแก้ปัญหาของชุมชน ตลอดจนความสามารถในการประสานเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่าย

ผดุงศักดิ์ ขุนเจริญ (2545) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในจังหวัดกระบี่ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ได้แก่ การนับถือศาสนา อาชีพหลัก ปัจจัยด้านสังคม และปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ นโยบายของรัฐ

อังคินันท์ อินทรกำแหง (2545) ทำการศึกษาอิทธิพลของปัจจัยด้านการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ภูมิหลังส่วนบุคคลและสภาพแวดล้อมในองค์กรที่มีต่อการปฏิบัติงานของผู้ให้บริการทางการแพทย์ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของผู้ให้บริการทางการแพทย์ มี 5 ปัจจัย คือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ในระดับสถาบัน ภูมิหลังส่วนบุคคล และสภาพแวดล้อมในองค์กร โดยปัจจัยการเรียนรู้ด้วยตนเองมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกสูงสุดต่อการปฏิบัติงาน

มัลลิกา เขียวหวาน (2546) ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้การเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดอ่างทอง และพระนครศรีอยุธยา พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ เวลาว่าง ตำแหน่งทางสังคม ศักยภาพส่วนบุคคล ความต้องการบริการจากรัฐ เจตคติ กิจกรรมการเกษตร และทรัพยากรที่มีอยู่ การเปิดรับข่าวสาร ปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการมีส่วนร่วม ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงาน ผู้นำชุมชนและเครือข่ายกลุ่มอาชีพ

อาภรณ์ เกียรติขจรพันธ์ (2547) ทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของสตรีในงานอาสาสมัครสาธารณสุข: โดยทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของสตรีอาสาสมัครสาธารณสุขตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในงานอาสาสมัครสาธารณสุข ได้แก่ อายุ การฝึกอบรม ระยะเวลาในการเป็นอาสาสมัครสาธารณสุข รายได้

ณัฐลักษณ์ ศรีมีชัย (2547) ทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการเรียนวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้นของนักศึกษาผู้ใหญ่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน กรุงเทพมหานคร พบว่า นักศึกษาผู้ใหญ่มีส่วนร่วมในด้านการสำรวจปัญหา ด้านการวางแผน ด้านการดำเนินงานและด้านการประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม คือ สภาพแวดล้อมของสถานศึกษา และสาขาวิชาชีพ

อมรพรรณ สันตวิริยะพันธ์ (2547) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่บ้านคันทายาว จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า มีระดับการมีส่วนร่วมในระดับมาก โดยปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน การเป็นสมาชิกกลุ่ม และแรงจูงใจให้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาอาชีพ

ตอนที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของพ่อแม่ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ดังนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

